

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՄԻԱԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԻԲՐԵԻ ՀԱՇՏԱՐԱՐ ԼՈՒԾՈՒՄ ՄԻԱԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԵՐԿԱԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵԻ

Է. դարու դաւանաբանական վիճաբանութեանց ատաղձը՝ Միակամութեան վարդապետութիւնն էր: Միակամութիւնը որոշակի փորձ մըն էր հաշտարար լուծում մը գտնելու Միարնակութեան եւ Երկարնակութեան հակոտնեայ տեսութեանց միջեւ:

Արաբական առաջացող վտանգին առջեւ, ինչպէս նաեւ կայսրութիւնը քրիստոսաբանական վեճերէ հանդարտեցնելու նպատակով, Հերակլ կայսրը 638ին կը հրապարակէ "Ektesis" անունով կոնդակ մը, որով հպատակ բոլոր ժողովուրդներուն պարտաւորիչ կը դարձնէ դաւանական նոր քանոնները:

«Ի Քրիստոս աստուածային եւ մարդկային երկու բնութիւնք, սակայն մէկ կամք, մէկ Thelema», որմէ յունարէնի Monotheletism քացատրութիւնը:

Այս տեսութեան բուն նարտարապետն էր Կ. Պոլսոյ Սարգիս (Sergios) պատրիարքը (610-638), որ կրցած էր իր գաղափարի շուրջ հեղինակաւոր համախոհներ ունենալ, յանձնա Հերակլ կայսր եւ Ոմորիոս Ա. պապի (625-638): Առաջնորդուելով կրօնական եւ քաղաքական նկատառումներէ, Հերակլ կը ծրագրէ արեւելիքիներն ալ, ի մասնաւորի հայերը, սիրաշահիլ Միակամութեան կողմը: Ուստի, ան Հայոց Եզր Կաթողիկոսի մօտ կ'ուղարկէ ՄժԺԺ Գնունին, որ զօրավար էր Յունահայոց կողմը, ու կը հրաւիրէ զինք Կարին, միութեանական քանակցութիւններու դիտումով: ՄժԺԺ, որ հաւանաբար

յունադաւան հայ մըն էր, կը սպառնայ կաթողիկոսին. «Երթալ յերկիր սահմանացն Յունաց եւ հաղորդել ընդ օրինօք ընդ կայսեր. ապա թէ ոչ՝ արասցուք մեզ այլ կաթողիկոս, եւ դու կալ զիշխանութիւնդ քոյ ի Պարսից կողմանէ»¹⁾:

Մէկ կողմէն կայսրական հրամանին ենթարկուելու պարտաւորութիւնը, միւս կողմէն հակաթոռ կաթողիկոսութեան մը ստեղծումի վտանգը, կը ստիպեն Կաթողիկոսին ուղեւորուիլ Կարին եւ քանակցիլ Հերակլ կայսր հետ Հայ եւ Յոյն Եկեղեցիներու միութեան մասին:

Մաթուսաղա Սիւնեցի եւ Յովհան Մայրավանեցի, երկուքն ալ ժամանակի պատկառագիտ աւստուածաբան վարդապետներ, կը մերժեն ուղեկցիլ Կաթողիկոսին դէպի Կարին, որովհետեւ սկիզբէն վերապահութիւններ ունէին այդ քանակցութիւններու հանդէպ:

Փոքր շփախումքով⁽²⁾ մը Կարին հասնելէ ետք, Կաթողիկոսը մեծ ընդունելութիւն կը գտնէ կայսր կողմէ, ապա անմիջապէս կ'անցնին քանակցութիւններու: Այս փաստին անդրադառնալով, Սեբէոս կը տեղեկացնէ. «Իսկ Կաթողիկոսն ... խնդրեաց ձեռնարկ հաւատոյ ի թագաւորէն: Եւ վաղվաղակի առաքեցաւ նմա ՏՈՒՄԱՐ (հաւատոյ) գրեալ ձեռամբ թագաւորին, եւ նգովեալ գնեստոր եւ զամենայն հերձուածողս, բայց ոչ էր նգովեալ զժողովն Քաղկեդոնի»⁽³⁾:

Օրմանեան, այստեղ դիտել կու տայ. «Այս առթիւ մէջտեղ բերուեցաւ Լեւոնի

տումարը եւ անոր քացատրութիւնները
 քննուեցան»(4): Բայց իրողութիւնն այն է,
 որ Լեւոնի Տումար մի չի կրնար ըլլալ
 «Գրեալ ձեռամբ Թագաւորին», ինչպէս
 վերը կ'ընդգծէ Սեբեոս: Խօսքը, ուրեմն,
 Հերակլի խմբագրած Ektesisի մասին է,
 որուն մէջ կ'առաջարկուէր Միակամութեան
 վարդապետութիւնը:

Արդարեւ, Հայոց պատգամաւո-
 րութիւնը Երկարակութեան եւ
 Միարձակութեան միջեւ իբրեւ հաշտարար
 լուծում առաջարկուող Միակամութեան
 մէջ խոստոր ոչինչ կը տեսնէր, ցորչափ որ
 Բրիտանիա աստուածային եւ մարդկային
 բնութիւններէն մէկ կամք եւ մէկ ներգոր-
 ծութիւն կ'արտայայտուէր:

Բնականաբար, դաւանական միու-
 թեան կը հետեւի եկեղեցականը, երբ
 Հայեր եւ Յոյներ միասնաբար կը
 մատուցանեն համապատարագ մը, տեղոյն
 Միաբան Սբ. Աստուածածին(5) կոչուած
 եկեղեցիին մէջ, ուր Հերակլ եւ Եզր
 միասնաբար կը հաղորդուին, իբրեւ
 արտաքին նշան այս միութեան:

Երբ Կաթողիկոսը իր շխիտութեամբ կը
 վերադառնայ Դուին, Յովհան վարդապետ
 Մայրավանքին, որ փոկակալն էր (իմա
 լուսարարապետը) Դըմայ աթոռանիստ
 եկեղեցիին, կը մերժէ ընդառաջ երթալ եւ
 դիմաւորել Կաթողիկոսը՝ եկեղեցական կարգ
 մը, որ ի պաշտօնէ ան պէտք է կատարէր:
 Յովհան կ'առարկէ թէ չի կրնար յարգել
 կաթողիկոս մը՝ «Որ քակեաց իսկ զսահման
 կանոնի հարցն մերոց ուղղափառաց»(6):

Ասոր վրայ, Եզր կը պարտադրէ
 Մայրավանքիին որ ներկայանայ իրեն,
 մինչ վերջինս Կարնոյ միաբանութեան
 նկատմամբ իր ամբողջ հակառակութիւնը
 կ'արտայայտէ խորոյս քառախաղով մը:
 Ակնարկելով Կաթողիկոսի անուան՝ կ'ըսէ.
 «Յիրաւի կոչեցաւ անունդ Եզր, վասն զի
 յեզր տարեալ հաներ զՀայաստանեայս»(7):

Մաթուսաղա Սիւնեցի, որ սկիզբը

հակառակ էր Կարնոյ միաբանութեան,
 աւելի ուշ տեղեկանալով կ'ընդունի զայն
 ու կը հաշտուի կաթողիկոսին հետ, ապա
 կը գրէ թուղթ(8) մը ուղղուած Հերակլ
 կայսեր, որով Երկարակութեան կամ
 Բաղկեղունի դէմ կը պաշտպանէ
 Միարձակութեան դիրքերը:

Կարնոյ միաբանութեան եւ Եզր
 կաթողիկոսի անձին վերաբերեալ
 վարկարկիչ անդրադարձ կ'ունենայ մեր
 մատենագրութիւնը: Դրասխանակերտցին,
 Եզրի եւ Կարնոյ ժողովի համախոհներու
 մասին կը գրէ. «Տգիտաբար իմն, իբր ան-
 ծանօթ գրոց աստուածայնոց դաւանեալ
 խաբեցան»(9): Ասողիկ նոյնպէս կը գրէ.
 «Տգէտ գոլով աստուածային գրոց խաբեալ
 եղեւ»(10): Հետեւելով նախորդներուն՝
 Անեցիւն կը կրկնէ. «Տգիտաբար
 հաւանեալ»(11): Վարդան կ'աւելցնէ. «Վասն
 տգիտութեան իւրոյ քաղկեդոնիկ եղեւ»(12):
 Կիրակոս Գանձակեցիւն կը մեղադրէ.
 «Փոխեաց զամենայն ուղղափառ
 կարգադրութիւնս եկեղեցւոյ(13): Իսկ
 Ստեփանոս Օրբելեան ամէն անարգանք կը
 կցէ անոր անունին, եւ Կողբի նուէրը, որ
 Եզր, ըստ պատմիչներու, իր միաբանութեան
 համար ստացած էր կայսրէն, յիշատակելու
 ժամանակ կը գոչէ. «Ո՛վ անմիտ եւ չար
 վաճառին»(14):

Գրչագիրներ, հետագային, Եզր
 կաթողիկոսի անունը իրենց մատեններուն
 մէջ յիշատակած են միշտ գլխիվայր, իբր
 նշան ամենաձանր անարգանքի:

Սակայն իրողութեան մէջ տեսանք,
 որ այս անողոք վերաբերումը Եզր
 կաթողիկոսի հանդէպ, գուցէ այնքան ալ
 արդարացի չէ, քանի որ Կարնոյ
 միաբանութիւնը ոչ թէ Երկու Բնութեան
 վարդապետութեան կամ Լեւոնի Տումարի
 շուրջ գոյացած է, այլ՝ Միակամութեան:

Բնական է, որ Միակամութիւնը
 ուղղակի յունական շրջանակներուն մէջ
 բուռն հակառակորդներ կ'ունենայ, որոնց

մէջ կարկառուններէն մին կը հանդիսանայ Մաքսիմոս Խոստովանողը: Սոյն երեւոյթը շատ հասկնալի է, եթէ հարցին մօտեմանք երկու բնութեանց սկզբունքով, այնպէս երբ մաքեմատիկոս մը Պիւթակորեսն ուսմունքին մէջ փոքրիկ փոփոխութիւն մը կը ներմուծէ, ու հետեւաբար ամբողջ հաշուարկը սխալ դուրս կու գայ:

Միակամութեան եւ երկու Կամաց տեսութեանց առնչութեամբ, բուն մայրաքաղաքին մէջ եւ այլուր, դաւանական վեճերը այնքան կը սաստկանան, որ Հերակլ Կայսեր յաջորդած Կոնստանդինոս Բ-ը, նոր հրովարտակով մը (Typus) կ'արգիլէ ե՛ւ Միակամութեան ե՛ւ երկու Կամաց մասին վիճիլը: Եւ որովհետեւ Մարտինոս Ա. Պապը Հռոմի մէջ տեղական ժողով մը գումարելով կը դատապարտէ Միակամութիւնն ու անոր հետեւորդները, կայսրը զինքն աքսորել կու տայ Բերսոն, ուր ան կը մահանայ կարճ ժամանակ վերջ:

Կ. Պոլսոյ Երդ «տիեզերական» ժողովը, որ կը հրաւիրուի Կոնստանդինոսին յաջորդած Կոնստանդին Դ-ի կողմէ, անգամ մը եւս, առանց փոփոխութեան կը հաստատէ Լեւոնի Տոմարը ու պաշտօնապէս կը դատապարտէ Միակամութիւնը, ինչպէս նաեւ անոր գլխաւոր հեղինակ Սարգիս պատրիարքն ու համախոհ՝ Ոնորիոս Ա. պապը:

Այսօր, թէեւ կաթոլիկ հեղինակներ կը փորձեն այլ ձեւով մեկնաբանել Ոնորիոս պապի «տիեզերական» ժողովով դատապարտուելու փաստը, ըսելով թէ Ոնորիոսը չէր Միակամութեան վարդապետութիւնը յօրինողը, այնուամենայնիւ փաստը կը մնայ փաստ, որ Հռոմի պապ մը պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը դատապարտուի սխալի մը համար, ընդ որում, ուղղակի կամ անուղղակի խնդրոյ առարկայ կը դառնայ Հռոմի պապերու անսխալականութեան տեսութիւնը:

ԴՐ. ԱՔԷԼ ՎԻԴ. ՕՂԼՈՒԳԵԱՆ